

VĚROHODNOST CÍRKVE

David Bouma

Článek se věnuje tématu věrohodnosti církve. Ukazuje, že se jedná o závažnou a stále aktuální otázku. Synteticky rekapituluje teologickou reflexi této problematiky v posledních staletích, zejména s ohledem na příspěvek posledních dvou ekumenických koncilů. Autor zdůrazňuje paradoxní povahu církve, která vyplývá ze skutečnosti, že církev je společenství, kde se setkává lidské s božským. Na pozadí konstituce *Lumen gentium* podtrhuje potřebu kritické a kající sebereflexe členů a představitelů církve, aby mohlo vyniknout trojí svědectví ve prospěch věrohodnosti církve: a) svědectví apoštolské, jež církev zakládá a pokračuje v učitel-ské službě církve; b) svědectví života těch, kdo evangelium přijali, zejména světců a mučedníků, a skrze obojí c) svědectví Ducha Svatého – garanta věrohodnosti církve.

V předkládaném článku se budeme věnovat tématu věrohodnosti církve z hlediska fundamentální teologie. Chceme tak z naší perspektivy pomoci **překonávat známé dilema: „Kristus ano, církev ne“**, i když jsme si vědomi, že v náboženské atmosféře Západu dominuje zřejmě v současnosti dilema jiné, a to: „spiritualita ano, osobní Bůh ne“. Tento posun problematiky souvisí s proměnou západní mentality, tj. se změnou společenské atmosféry – s nástupem postmoderny a tzv. nové religiozity. Nejstručněji naznačíme, jak se náboženská atmosféra posledních generací změnila: V 60. letech minulého století se již naplno projevuje tzv. privatizace náboženství, kterou by mohlo charakterizovat výše zmíněné motto – *Kristus ano, církev ne*. Na tento odvrát od církevního křesťanství plynule navázaly pokusy o vytvoření globálně smířlivého (nad-)náboženství, kdy není Ježíši Kristu odpírána pozornost, ale je mu odpírána exkluzivita vzhledem k Buddhovi, Mohammedovi a dalším náboženským zakladatelům, proto tuto fázi můžeme označit lapidárním: *Bůh ano, Kristus ne*. Poslední stadium vyjadřované sloganem „Spiritual, but not religious“ – *spiritualita ano, Bůh ne* – uzavírá proces odcírkveňování, odkřesťanštění a můžeme snad říci též i „odbožštění“ Západu. Opusťme však tyto široké souvislosti a věnujme se tématu věrohodnosti církve, abychom se pak v závěru našeho článku mohli k právě načrtnutým kontextům krátce vrátit a vyslovit domněnku, že církev stojí před úkolem kultivovat současnou poněkud individualistickou a snad i pohanskou spiritualitu mnohých Evropanů.¹

Chceme-li přemýšlet o věrohodnosti církve z fundamentálně teologické perspektivy, musíme se postavit před několik zásadních otázek, např.: Jakou roli má hrát církev v křesťanské víře a v životě z této víry?² Je možné věřit stejným způsobem v Otce, Syna a Ducha Svatého jako věřit v církev? Jaké místo zaujímá církev ve vztahu věřícího ke Kristu a Ježíše Krista k věřícímu?³

Pokud hned v úvodu naznačíme odpověď na otázku, do jaké míry se má křesťan ve svém životě a víře spolehnout na církev, je třeba připomenout spolu s konstitucí *Lumen gentium*, že **veliké znamení věrohodnosti křesťanství je dvojediné: Kristus v církvi** (srov. LG 1). Nemá tedy smysl příliš oddělovat věrohodnost Ježíše Krista od věrohodnosti církve a naopak. Církev bez Ježíše nedává smysl a Ježíš bez církve by nebyl hlásán, poznáván, věřen a milován. Bez církve by seslání Ducha Svatého nemělo své adresáty, bez církve by se evangelium nerozšířilo, nebyl by napsán Nový zákon, bez církve by Ježíše z Nazareta tisíce a miliony lidí v průběhu staletí nepřijaly jako Pána a Spasitele. I tak je patrné, že věřit v Krista není tak úplně totéž jako věřit v církev.

Otázka věrohodnosti církve v posledních staletích

Pro pojednávání otázky a související dějiny teologie je určující rozdíl mezi vírou v osoby Trojice a vírou v církev, který naznačují

již gramatické formulace apoštolského a nicejsko-cařihradského vyznání víry. V latinské verzi apoštolského vyznání víry se recituje: Credo in Deum,... et in Iesum Christum,... in Spiritum Sanctum,... sanctam Ecclesiam catholicam... Jak vidno, **v případě církve se neužívá předložka in**, aby se upozornilo na kvalitativní rozdíl mezi vírou v Otce, Syna a Ducha Svatého a vírou v církev, která je pouze sekundárním předmětem souhlasu víry.⁴ Podívejme se nyní synteticky na některé důležité osobnosti a události novověku, týkající se našeho tématu.

Již tzv. druhá scholastika od Kajetána (1469–1534) po Suarezze (1548–1617) se intenzivně zabývala rolí církve ve víře v Krista. Autoři v tomto období docházejí k závěru, že svědectví církve je příčinou (*causa*), ale nikoliv důvodem (*argumentum*) víry. **Církevní zprostředkování víry (ekleziální mediace) je podmínkou možnosti aktu víry, nikoliv však jejím posledním motivem.** Teologická reflexe funkce církve ukazuje, že věrohodnost církve je závislá a vyplývá z věrohodnosti té skutečnosti, které se dnešním teologickým jazykem říká zjevení (*revelatio*). Konstatuje se, že **víra má bytostně církevní charakter, je však ukotvena ve spásné iniciativě trojediného Boha**, jež církev předchází **ontologicky** i chronologicky.⁵

Krátce před 1. vatikánským koncilem prosazoval lovaňský profesor, kardinál a pozdější koncilní otec Victor-Auguste Dechamps myšlenku, že každý člověk může poznat božský charakter katolické církve vlastní zkušeností (tzv. *via empirica*). Výše zmiňovaný církevní sněm přistoupil na Dechampsovu argumentaci a v konstituci *Dei Filius* artikuluje:

- církev je třeba chápat jako konkrétní zjevení;
- církev je stálým důvodem k víře pro každého bez výjimky, jelikož je znamením pozdvihnutým mezi národy (*DS 3013: Ecclesia, signum levatum in nationes*);
- **kredibilita** církve je evidentní.

Církev v dikci 1. vatikánského sněmu není na prvním místě tajemstvím, které je předmětem víry, ale **skutečností, jež nabízí otevřenému člověku řadu fascinujících a přirozeně nevy-světlitelných pozitivních zkušeností vedoucích přímo k jejímu božskému Zakladateli** (*DS 3013*). Jsou to: „*admirabilis*

ThLic. DAVID BOUMA, Th.D.

Studoval fundamentální teologii na Papežské gregoriánské univerzitě v Římě. Tento obor v současné době vyučuje na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

propagatio“ (podivuhodné šíření), „eximia sanctitas“ (vynikající svatost), „inexhausta in omnibus bonis foecunditas“ (nevyčerpateľná plodnosť v konání dobra), „catholica unitas“ (katolícká jednota) a „invincta stabilitas“ (nezničiteľná pevnosť). Pokiaľ sme již v úvodu článku zmínili, že nemá smysl príliš oddelovať verohodnosť Ježíše Krista od verohodnosti cirkve, tak je třeba zdůrazniť, že také otcové 1. vatikánskeho koncilu o této skutečnosti vědí, když naznačují, že církev je na jedné straně motivem pro víru v Krista a na straně druhé znamením verohodnosti zjevení (DS 3012–3014). Jinými slovy: a) Ježíš církev zakládá a obdarovává, a tak na sebe prostřednictvím cirkve přesvědčivým způsobem „upozorňuje“ (církev jako *signum* – znamení Ježíše Krista); b) církev se tak může stát „morálním zázrakem“, a tudíž pro konkrétního člověka pozváním a následně branou a cestou k poznání a víře v Krista (církev jako *motivum* – motiv víry).

Druhý vatikánský koncil rozvíjí a podtrhuje souvislost a prolnutí tajemství cirkve s tajemstvím Krista a naopak, když hovoří o „místě“ cirkve ve víře. V LG 8 se naznačuje analogie, již má církev s tajemstvím vtěleného Slova.⁶ Osou srozumitelné **ekleziologie** tedy musí být komplexní christologie a „místo“ cirkve ve víře má být analogické k tomu, jež zaujímá Ježíš Kristus, „prostředník a plnost zjevení“ (DV 2). Také v DV 8 se naznačuje horizont **ekleziální mediace** v souvislosti se zjevením, když se tu říká, že „živý hlas evangelia zaznívá v církvi a skrze ni ve světě“. Církev je tedy prodloužením a zpřítomněním Kristovy spásné mise. Pro naše úvahy je neobyčejně významné, že se v dokumentech posledního koncilu rozhodně potvrzuje **sakramentalita cirkve** jako její nejhlubší identita. Podtržení svátostné povahy cirkve ji totiž jasněji navazuje na Krista a na její poslední zacílení: být „znamením a nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“ (LG 1). Sakramentální důstojnost však může být pošpiněna anti-svědectvím některých členů cirkve, kdy místo aby odkazovali svou autentickou křesťanskou existencí za sebe a nad sebe, tj. k živému Kristu, stávají se jakýmsi křivým zrcadlem, které tvář oslaveného Pána karikuje (srov. GS 19).

Pokoncilní teologie⁷ upozorňuje na skutečnost, že **společenství cirkve je podmínkou možnosti vzniku osobní víry** a integrální součástí procesu osobní víry, jelikož jej **obohacuje o univerzální a katolícký moment**. Synteticky lze říci, že současná teologie vnímá církev jako prostor, kontext a podmínku víry a víru samotnou jako strukturálně ekleziální proces.⁸

Tajemství cirkve skryté v paradoxu

Pokud hovoříme o verohodnosti cirkve, je určité možné vyjít ze zkušenosti paradoxů, které přináší dějiny cirkve, a posléze se dostat k nejhlubší realitě cirkve, kterou lze přijmout (a pochopit) pouze jako tajemství. Začneme kategorií paradoxu. Církev je „složenou skutečností“ (LG 8), ve které se setkává a prolíná lidské s Božím, a vytváří se tak **strukturálně paradoxní forma cirkve**.⁹ Kategorie paradoxu je charakterizována dialektickými dvojčleny: cirkve jako společenství lidí – cirkve Boží, cirkve viditelná – cirkve neviditelná, cirkve v dějinách – **cirkve eschatologická** atd.¹⁰ *Lumen gentium* konstatuje, že cirkve je „zároveň svatá i stále potřebuje očistování“ (LG 8). Nejinak se vyjadřuje i dokument *Tertio millennio adveniente*, vydaný při příležitosti Jubilea 2000, jenž hovoří o nutnosti, aby cirkve očistovala paměť a žádala odpuštění (TMA 33–36). Snad nejvýmluvnějším projevem této kritické a kající sebereflexe cirkve byla pak prosba o odpuštění, vyslovená 12. března 2000 samotným Janem Pavlem II.

Jak se tedy cirkve na jedné straně může prezentovat jako znamení spásy a zároveň se vyznávat z „omylů, nevěrnosti, nedůslednosti a zpozdilosti“ (TMA 33)? Je evidentní, že právě histo-

rický fenomén cirkve působí mnohým značně těžkostí. Pohled na sociologickou, právní, organizační, institucionální, kulturní a morální realitu cirkve vybízí k otázkám: **Jak lze ukázat verohodnost cirkve jakožto svátosti Ježíše Krista** – tedy Božího znamení a nástroje ke spáse lidstva? Jak lze pomoci hledajícímu a tážajícímu se člověku (a samozřejmě i křesťanovi, který již je členem cirkve), aby pochopil a zakusil tajemství cirkve, jež je skryté v paradoxalitě své historické podoby a v lidské křehkosti církevní instituce? Pokušíme se naznačit cestu.¹¹

Svědectví – znamení verohodnosti cirkve

Cesta svědectví je vhodným přístupem k tématu verohodnosti cirkve, jelikož se v ní v jistém smyslu převádí na společného jmenovatele tři klasické cesty k církvi: *via notarum* (jedna, svatá, všeobecná, apoštolská),¹² *via historica* (postavená na historických pramenech)¹³ a *via empirica* (vycházející ze zkušenosti s přítomností cirkve).¹⁴

Jaká svědectví tedy mohou podpořit verohodnost cirkve a zároveň poukázat na zásadní skutečnost, kterou jsme zmínili v úvodu našeho článku, totiž že verohodnost cirkve nelze příliš oddelovat od verohodnosti samotného Krista?¹⁵

A. V první řadě se jedná o **svědectví apoštolské**. Od apoštolské cirkve – svědkyně vzkříšeného Krista – se dozvídáme o zjevení Boha v Ježíši z Nazareta. Svědectví apoštolů, zachycené v tradici a Písmu, je ústředním apelem a pozváním k víře pro každého. Církev na své cestě dějinami „fixuje“ a dále předává toto vnější apoštolské svědectví, jak je mimo jiné patrné z procesu vytváření kánonu novozákonních knih. **„Také vy vydávejte svědectví, neboť jste se mnou od začátku“** (J 15,27), říká Ježíš učedníkům při poslední večeři. Počáteční svědectví prvotní křesťanské komunity zůstane pro cirkve navždy principiálním zdrojem informací o spásné Boží iniciativě v osobě Ježíše Krista. Apoštolské svědectví – zachycené v starokřesťanské literatuře, zejména kánonické a hlásané po staletí církvi – svolává z generace na generaci lidi do společenství cirkve, a ta se tak stává matkou, která shromažďuje své děti – **MATER CONGREGANS** (srov. LG 26).

B. Pokud je apoštolské svědectví přijato ve víře, stává se **svědectvím života** – svědectvím, které provokuje a povzbuzuje k víře ty, kteří se s autentickým křesťanským životem jednotlivců a komunit setkávají. Svědectvím života myslíme tedy zvnitřněné apoštolské svědectví, evangelium verohodně žité konkrétním člověkem a konkrétním společenstvím. Církev tu pulzuje jako rodina Božích dětí, sjednocená ve víře a lásce – **FRATERNITAS CONGREGATA** (srov. LG 8.9; UR 6). Není třeba příliš zdůrazňovat, že apoštolské svědectví, jehož verohodnost je pro cirkve otázkou bytí a nebytí, je též třeba vnímat na pozadí svědectví života (a mučednictví) Kristových apoštolů a to zase v nejtěsnější blízkosti se svědectvím, jež podává Ježíš o sobě, zejména svou smrtí a zmrtvýchvstáním: **„Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě“** (J 18,37). Už nyní je vidět, jak se odlišitelné formy svědectví ve prospěch verohodnosti cirkve navzájem prolínají a podporují. Vztahu apoštolského svědectví (A) a žitého svědectví (B) se týkají i následující řádky.

C. Jak se ale dostane „zvenku“ přicházející poselství o Bohu „dovnitř“, to jest do lidského života a nitra? Jak se z posluchače stane osoba věřící – verohodný člen cirkve? Musí „přeskočit jiskra“, které teologicky říkáme milost Ducha Svatého. Existenciální přijetí apoštolského svědectví je tedy možné jenom díky **svědectví Ducha**. Ne nadarmo říká Ježíš: **„Až přijde Přímluvce, Duch pravdy, kterého vám pošlu od Otce, ten vydá o mně svědec-**

tví“ (J 15,26). Právě ono vnitřní a zvnitřňující působení Ducha Svatého umožňuje pochopení a přijetí svědectví o Kristu. SPIRITUS IN ECCLESIA – Duch v církvi (srov. LG 4) katalyzuje onen tajemný proces, při němž se křesťanské hlásání mění z litery na život. Svědectví Ducha Svatého vytváří most mezi svědectvím apoštolů a jeho vitálním zvnitřněním, propojuje Krista a církev. **Působení Parakléta je tak hlavním důvodem věrohodnosti Kristovy církve i principem jejího růstu.**

Na závěr

Katechismus katolické církve připomíná v návaznosti na 2. vatikánský koncil, že „církev nemá jiného světla, než je světlo Kristovo“.¹⁶ Je to Ježíš a jeho Duch, kteří činí z církve svátost – Boží znamení a nástroj spásy. V našem článku jsme se pokusili „extrahovat“ některé podstatné momenty ze současné fundamentálně teologické diskuse k tématu věrohodnosti církve. Naznačili jsme, že cesta svědectví může být podnětným přístupem ke komplexní realitě církve. Jedná se o trojí svědectví: a) svědectví apoštolů, které je objektivním a historickým důvodem věrohodnosti církve; b) svědectví života Kristových následovníků, které činí tajemství církve přitažlivé, přesvědčivé a při vší paradoxnosti věrohodné i dnes; c) svědectví Kristova Ducha, který je „duší“ církve.

Vnější argumenty spojené s vnitřní zkušeností se svědectvím Kristových učedníků jistě mohou být důvodem věrohodnosti církve i v dnešní složité době. V úvodu jsme konstatovali, že současná spiritualita v kdysi většinově křesťanském Západě je v nemalé míře necírkevní, nekřesťanská a dokonce se již mnohdy nevztahuje ani k osobnímu Bohu. Bude-li však církev nadále chápat a prožívat svůj sakramentální charakter, čerpat z apoštolského svědectví a vydávat svědectví vlastním životem (řecké *martýria* znamená svědectví), jistě pomůže v síle svědectví Ducha k návratu ke Kristu, a tudíž i k církvi mnoha lidem dnešní atomizované a mnohdy odosobnělé doby.

Poznámky:

- 1 Více např. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha : Portál, 2002, s. 35–50. TÝŽ, *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha : Portál, 2007, s. 50–55.
- 2 V Česku do určité míry zlidověl názor, že církev již od počátku lidí odváděla od té správné evangelijní víry. Srov. např. rozhovor s bývalým premiérem Milošem Zemanem, který se v tomto smyslu vyjadřuje jazykem v teologické revui nepublikovatelným (*Reflex* 2011, č. 31, str. 24). Odborně by bylo možné tento Zemanův názor označit za extrémní *Frühkatholizismus*, kdy je už svatý Pavel považován za prvního desinterpretátora Ježíšovy zvěsti.
- 3 Právě inverze obsažená v této otázce bude pro naše úvahy důležitá. Je církev jen jakousi vyšlapanou cestou k Pánu Bohu a prostředím, které věřícího ochrání před přímou náboženskou zkušeností, jež může být pro duševní zdraví velmi nebezpečná? (V tomto smyslu oceňoval církevní víru a církevní mediaci náboženské zkušenosti C. G. Jung a mnozí před ním i po něm – ti, co pochopili, že náboženství má co do činění s *mysterium fascinans*, ale též *mysterium tremendum*.) Nebo – a to je ona zdůrazněná inverze – je církev cestou, kterou si připravil Bůh, aby po ní mohl

přicházet k člověku? Jinými slovy: je církev jen (jakkoliv užitečným) historicko-sociologickým produktem, nebo tajemstvím, které má svůj původ v Božím plánu spásy?

- 4 Srov. KKC čl. 750.
- 5 Srov. PIÉ-NINOT, S. *Credere la Chiesa*. Cinisello Balsamo : Edizioni San Paolo, 2002, s. 55.
- 6 „Pro nemalou obdobnost bývá církev srovnávána s tajemstvím vtěleného Slova. Jako totiž přijatá přirozenost slouží božskému Slovu za živý, s ním nerozlučně spojený nástroj spásy, podobným způsobem slouží společenský organismus církve Kristovu Duchu, který jej oživuje, k růstu těla.“
- 7 Srov. např. standardní dílo o teologii víry DULLES, A. *The Assurance of Things Hoped For: A Theology of Christian Faith*. New York, 1994. Naše přetlumočení podstatného z této knihy: BOUMA, D. *Víra z pohledu systematické teologie*. In: *Víra. Sborník z VII. celostátního kongresu katechetů*. Praha : Katechetická sekce ČBK, 2010.
- 8 Konkrétní a názorné příklady, jak lze při katechezi vysvětlovat tajemství církve, může čtenář najít: BOUMA, D. *V čem je dnes církev pro katechumena těžká a jak mu k ní zjednat či usnadnit přístup. Křesťanská iniciace dospělých. Sborník příspěvků z pracovního semináře 26.–27. května 2009 Želiv*. Praha : Nakladatelství Tomáš Halama, 2010, s. 22–25.
- 9 „Je to společnost vybavená hierarchickými orgány i Kristovo tajemné tělo, viditelné shromáždění i duchovní společenství, pozemská církev i církev obdařená nebeskými dary. Nelze ji však považovat za dvě rozdílné věci, nýbrž to obojí tvoří jedinou složenou skutečnost, srůstající z lidského a božského prvku.“ (LG 8)
- 10 Srov. DE LUBAC, H. *Glaubensparadoxe*. Einsiedeln : Johannes-Verl., 1972.
- 11 Tlumočíme návrh významného katalánského profesora fundamentální teologie a fundamentální ekleziologie Salvadora Pié-Ninota.; TENTÝŽ, *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*. Brescia : Queriniana, 2008; TENTÝŽ, *La teologia fondamentale. „Rendere ragione della speranza“*. Brescia : Queriniana, 2002.
- 12 Zkoumáme Nový zákon (Velekněžská modlitba, blahoslavenství, Velký misijní příkaz, ustanovení Dvanácti atd.) a ptáme se, jaké základní vlastnosti má společenství, jež Ježíš zakládá. Tyto trvalé charakteristiky Ježíšova projektu – církve – nazýváme známky (*notae*). Spolu s nicejsko-konstantinopolským vyznáním víry jsme konstatovali, že Kristus chtěl církev jednu, svatou, všeobecnou a apoštolskou. Potom zjišťujeme, jaké křesťanské společenství tato kritéria nejlépe splňuje.
- 13 Jedná se o studium historické kontinuity raného křesťanství s římskokatolickou církví. Sleduje se zejména kontinuita apoštolské posloupnosti a Petrovy služby v dějinách.
- 14 Ukazuje se, že i bez historického a teologického zkoumání může být člověk hluboce existenciálně zasažen morální kvalitou, charitativním nasazením, misijním nadšením, statečností při pronásledování atd. jednotlivých členů i celku církve.
- 15 Srov. PIÉ-NINOT, S. *Ecclesiologia fondamentale*. In: LATOURELLE, R., FISICHELLA, R. *Dizionario di teologia fondamentale*. Assisi : Cittadella editrice, 1990, s. 148–151.
- 16 KKC čl. 748.

Summary: Credibility of the Church

The article deals with the theme of the credibility of the Church. It shows that this is a serious and increasingly topical issue. Synthetic recapitulates theological reflection on this issue in recent centuries, particularly with regard to the contribution of the last two Ecumenical Councils. The author emphasizes the paradoxical nature of the Church, which derives from the fact that the Church is a community where human encounters with the divine. Against the background of the Constitution *Lumen Gentium* emphasizes the need of critical and repentant self-reflection of members and church leaders in order to excel triple testimony in favor of the credibility of the Church: A) the apostolic testimony, that the Church founded and continues in the teaching service of the Church, B) the testimony of life of those who accept the gospel particular saints and martyrs – and through both C) witness of the Holy Spirit – the guarantor of the credibility the Church.